Рэцэнзіі

Л. А. Антанюк. **Беларуская навуковая тэрміналогія: Фарміраванне, структура, упарадкаванне, канструяванне, функцыяніраванне.** Мінск: Навука і тэхніка, 1987. 240 с.

Кніга прыцягвае ўвагу актуальнасцю ўзнятых тэарэтычных і практычных праблем і абгрунтаванасцю іх вырашэння. Актуальнасць праведзенага ў манаграфіі даследавання абумоўлена многімі фактарамі. Па-першае, агульнасць асноўных моўных заканамернасцей і крыніц фарміравання тэрміналогіі і агульнаўжывальнай лексікі, іх актыўнае ўзаемадзеянне выклікаюць неабходнасць даследавання працэсу развіцця і функцыяніравання беларускай навуковай тэрміналогіі як аднаго з аспектаў аналізу слоўнікавага складу беларускай мовы, паколькі агульнае апісанне лексічных сістэм розных моў знаходзіцца ў сучаснай лінгвістыцы наогул і беларусістыцы ў прыватнасці толькі на пачатковай стадыі. Па-другое, вывучэнне тэарэтычных і практычных праблем упарадкавання навуковай тэрміналогіі набывае асаблівую актуальнасць ва ўмовах бурнага развіцця навуковай тэрміналогіі і ў сувязі з шырокамаштабнымі задачамі паскарэння навукова-тэхнічнага, эканамічнага і сацыяльнага развіцця нашай краіны.

З мэтай выяўлення асаблівасцей і заканамернасцей развіцця сучаснай беларускай тэрміналогіі ў рабоце ўпершыню ў беларусістыцы праведзена сістэматызаванае даследаванне яе ў аспектах фарміравання, структуры, упарадкавання, функцыяніравання, словаўтварэння і інш. Навуковую вартасць для беларускага мовазнаўства маюць зробленыя ў манаграфіі абгрунтаваныя вывады аб развіцці беларускай тэрміналогіі ў дыяхранічным аспекце, заснаваныя на даследаванні ўсіх этапаў фарміравання беларускай тэрміналогіі, пачынаючы ад старабеларускага перыяду XIV—XVII стагоддзяў і заканчваючы сучасным яе станам.

Дадзеная ў манаграфіі ўпершыню ў беларускім мовазнаўстве структурна-семантычная характарыстыка беларускай навуковай тэрміналогіі мае як тэарэтычную, так і практычную вартасць. У прыватнасці, навуковую каштоўнасць маюць тэарэтычныя вывады аб тоеснасці і адрозненнях паміж тэрміналогіяй і агульнаўжывальнай лексікай, аб структуры і семантыцы тэрміна, лексіка-семантычных сувязях тэрмінаў у тэрмінасістэме, прынцыпах стварэння тэрмінаў і тэрмінасістэм. Практычную вартасць для ўпарадкавання тэрміналогіі і вырашэння пытанняў культуры мовы маюць вывады і назіранні аўтара аб прадуктыўнасці пэўных тэрмінаўтваральных мадэлей і іх уплыве на словаўтваральныя мадэлі ў агульналітаратурнай мове. Самастойную навуковую вартасць мае прыведзены ў рабоце вопыт сістэматызацыі тэрміналогіі на прыкладзе слоўніка тэрмінаў сістэмнага тыпу.

Адрозніваючы «натуральнае», стыхійнае складванне тэрміналогіі ў працэсе развіцця пэўных галін навукі і ўласна тэрміналагічную мэтанакіраваную работу па яе ўпарадкаванню, аўтар узнімае прынцыпова важнае пытанне аб прынцыпах стварэння ўпарадкаваных тэрміналагічных сістэм, прынцыпах, якія адлюстроўваюць як агульную прыроду тэрміналагічнай сістэмы, так і асаблівасці самога працэсу распрацоўкі такіх сістэм.

Першыя ў некаторай ступені ўжо атрымалі тэарэтычнае асэнсаванне ў сучасным тэрміназнаўстве, другія ж (звязаныя з асаблівасцямі самога працэсу распрацоўкі аптымальных тэрміналагічных сістэм) былі да гэтага часу зусім не распрацаванымі і нават не вылучанымі.

Стварэнне такіх прынцыпаў заснавана на ўяўленні аб аптымальнай тэрміналагічнай сістэме і мае, па слушнаму заключэнню аўтара, істотна адметныя асаблівасці ў параўнанні з даследаваннем характарыстык існуючых тэрміналогій, што абумоўлена прыналежнасцю гэтых тыпаў работ да прынцыпова розных відаў дзейнасці. Даследаванне існуючых тэрміналогій належыць да пазнавальнай дзейнасці, распрацоўка ж прынцыпаў стварэння аптымальнай тэрмінасістэмы

заканамерна адносіцца аўтарам да той сферы дзейнасці, якая характарызуецца ў сучасным навуказнаўстве як праектыўная. Гэта праблема яшчэ не ставілася ў айчынным і замежным тэрміназнаўстве, яна з'яўляецца перспектыўнай пры мэтанакіраванай рабоце па стварэнню аптымальных тэрмінасістэм.

Асобны раздзел у рабоце адводзіцца пытанням функцыяніравання беларускай тэрміналогіі, якія абгрунтавана звязваюцца аўтарам як з унутрымоўнымі, так і з сацыялінгвістычнымі фактарамі ўнутрыдзяржаўнага і міжнароднага характару. У якасці асноўнага сацыялінгвістычнага фактару ўнутрыдзяржаўнага плана прымаецца міжнацыянальны характар навукова-даследчай работы ў нашай шматнацыянальнай краіне, якому ўласцівы дзве асноўныя тэндэнцыі: бурнае развіццё навукі і навуковай тэрміналогіі ў нацыянальных рэспубліках і мовах народаў СССР і інтэграцыя навуковых даследаванняў, з якой звязана уніфікацыя тэрміналогіі ў розных нацыянальных мовах. Вядучая роля ў развіцці абедзвюх тэндэнцый адводзіцца рускай мове. Навуковую цікавасць маюць вывады аўтара адносна працэсу інтэрнацыяналізацыі навуковай тэрміналогіі, зробленыя ў спецыяльным раздзеле, прысвечаным гэтай праблеме.

Стан развітой мовы патрабуе вывучэння заканамернасцей развіцця, упарадкавання, функцыяніравання навуковай тэрміналогіі ва ўмовах беларуска-рускага двухмоўя. Рэцэнзуемая манаграфія ўносіць значны ўклад у беларускае мовазнаўства, яна будзе карыснай кнігай для філолагаў, гісторыкаў, выкладчыкаў і студэнтаў ВНУ, журналістаў і ўсіх тых, хто цікавіцца пытаннямі беларускай мовы і тэрміналогіі.

А. Я. Баханькоў

Е. И. Янович. **Историческая грамматика русского языка.** Минск: изд-во «Университетское», 1986. 319 с.

Книга Е. И. Янович является первым учебным пособием по курсу исторической грамматики русского языка, изданным в Белоруссии. Важным методическим приемом интенсификации усвоения учебного материала белорусско-русской аудиторией является привлечение данных белорусского языка. Общеизвестно, что современный белорусский язык в большей мере (по сравнению с русским) сохранил архаические черты из праславянской языковой эпохи, а затем и древнерусской.

Отличительной особенностью рецензируемого пособия и является широкое привлечение фактов белорусского языка для освещения процессов праславянской, древнерусской и старорусской языковых эпох, приведших к формированию современной русской языковой системы. Особое внимание акцентируется на фонетических и морфологических процессах, легших в основу национальной специфики белорусского языка. Автор стремится как можно обстоятельнее изложить различные концепции почти по всем сложным или же спорным вопросам современной лингвистической науки, что позволяет создать объективную картину состояния того или иного явления. Полно, логично, аргументированно подается ряд сложных вопросов исторической фонетики русского языка. Отдельные вопросы исторической морфологии русского языка освещаются значительно полнее, чем в других учебных пособиях по данному курсу (например, история наречий — как первообразных, так и древних производных, история категорий залога русского глагола и становление его грамматических показателей и др.). Импонирует четкость изложения материала в разделе «Исторический синтаксис». Данная область истории русского языка является наименее изученной. Автор излагает существующие точки зрения по отдельным спорным вопросам исторического синтаксиса (например, по вопросу о происхождении сочинительного и подчинительного типов синтаксической связи между предложениями), обосновывая при этом наиболее правомерную концепцию.

В учебном пособии широко и обоснованно привлекается богатый и разнообразный иллюстративный материал (в том числе и данные памятников, найденных или созданных на территории современной Белоруссии,— витебские берестяные грамоты, издания белорусских первопечатников и др.).

Четкость и лаконичность, логическая стройность изложения учебного материала сразу же сделали книгу Е. И. Янович популярной в студенческой среде. Учебное пособие вооружает будущих учителей-филологов знаниями, необходимыми для квалифицированного преподавания русского языка в двуязычной белорусско-русской аудитории.

Л. А. Климкова

Н. А. Березовин, А. П. Сманцер. **Воспитание у школьников интереса к учению:** Книга для учителя. Минск: Народная асвета, 1987. 76 с.

Проблема формирования интересов учащихся вот уже несколько десятилетий приковывает к себе внимание ведущих советских педагогов и психологов. Основные усилия авторов направляются, как правило, на изучение природы и содержания различных интересов, уровней их развития, направленности и действенности, т. е. предметом исследования становится сам феномен эмоционально направленного отношения учащегося к различным видам и результатам человеческой деятельности. Вторая группа исследователей разрабатывает методики управления процессом воспитания интересов, предлагает разнообразные пути и средства, формы и методы целенаправленного воздействия на личность ученика с целью создания оптимальных условий для их возникновения и развития.

Авторы книги «Воспитание у школь-